

КАСЬЯН

УДК 658.11

Владислав Володимирович
kasjanvlad@yandex.ru

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

TRENDS AND PROBLEMS OF SMALL BUSINESS IN UKRAINE

кандидат філософських наук, доцент кафедри економіки, Київський національний університет культури і мистецтв

У статті здійснено теоретичний аналіз основних тенденцій розвитку малого підприємництва в Україні. Проведено статистичний аналіз підприємств-суб'єктів підприємницької діяльності за основними показниками розвитку у 2013 році. З'ясовано причини, що впливають на недостатній розвиток малого бізнесу в країні, обґрунтовано роль і перспективи розвитку малого підприємництва в сучасних умовах господарювання.

В статье осуществлен теоретический анализ основных тенденций развития малого предпринимательства в Украине. Проведен статистический анализ предприятий – субъектов предпринимательской деятельности за основными показателями их развития в 2013 году. Выявлены причины, что влияют на недостаточное развитие малого бизнеса в стране, обоснованно роль и перспективы развития малого предпринимательства в современных экономических условиях.

The article presents theoretical analysis of major trends in small business development in Ukraine. A statistical analysis of business subjects of basic enterprising indicators of development in 2010 has been realized. The reasons affecting the insufficient development of small businesses in the country have been specified, the role and prospects of small business in terms of contemporary economy has been grounded.

Ключові слова: економічно активне населення, малі підприємства, обсяг реалізації, ресурсозатратність виробництва, фінансові результати

Ключевые слова: экономически активное население, малые предприятия, объем реализации, ресурсозатратность производства, финансовые результаты

Keywords: economically active population, small businesses, sales, resourceexpension of production, financial results

ВСТУП

Практика господарювання і світовий досвід засвідчують, що найважливішим компонентом ринкової економіки є існування і ефективна взаємодія різних за розмірами підприємств та їх оптимальне співвідношення. У розвинутих економіках одночасно розвиваються всі категорії підприємств великі, середні та малі, кожна з котрих виконує свої функції, а всі разом вони забезпечують сталий розвиток економіки країни. Причому найбільшу увагу та підтримку з боку держави отримують саме малі підприємства особливо ті, що прагнуть до підвищення рівня своєї спеціалізації. Відповідно і в Україні в умовах формування ринкових відносин і пов'язаних з ними інституціональних змін та радикальних перетворень у відносинах власності, проблема становлення і розвитку малого підприємництва набуває великого значення, особливо якщо її розглядати її через призму стійкості економічної системи. Актуальність дослідження проблем становлення та подальшого розвитку малого бізнесу посилюється також і тим, що повільність та

суперечливість просування України шляхом ринкових реформ значною мірою зумовлені саме недооцінкою ролі та значення середнього та малого підприємництва як структуроутворюючого елемента ринкової економіки.

Серед сучасних вітчизняних дослідників, які займаються проблемами розвитку малого бізнесу насамперед відзначимо М.Д. Білик, І.О. Бланка, З.С. Варналія, А.В. Матвійчук, О.О. Лігоненко, А.М. Поддєрьогіна, В.М. Шелудько, та ін. Однак причини незадовільного розвитку малого підприємництва в сучасних умовах у вітчизняній літературі все ще залишається недостатньо дослідженою і потребує подальшого розгляду.

МЕТА РОБОТИ

Метою роботи є науково-теоретичне дослідження місця малого бізнесу в економіці України, з'ясування причин його слабкого розвитку, обґрунтування ролі і перспектив розвитку малого бізнесу країни в сучасних умовах господарювання.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

За теоретичну та методологічну базу дослідження взяті законодавчі акти, матеріали статистичних досліджень, праці вітчизняних та зарубіжних дослідників щодо проблем розвитку малого бізнесу. У процесі дослідження використовувались загальнонаукові методи, зокрема: узагальнення і порівняння, економіко-статистичний метод.

РЕЗУЛЬТАТИ

Малі підприємства у всьому світі в силу невеликих розмірів і необтяжливості активів є достатньо рухливими, що дає їм можливість бути найбільш динамічним елементом структури господарчої системи країни. Набутий власний досвід господарювання та пристосування до перманентних змін в економіці, позитивні результати розвитку підприємництва в країнах, які пройшли етап реформування до ринкових умов господарювання, свідчать про те, що «мале підприємство є одним із засобів усунення диспропорцій на окремих товарних ринках, створення додаткових робочих місць і скорочення безробіття, активізації інноваційних процесів, розвитку конкуренції, швидкого насичення ринку товарами та послугами» [5, с. 72]. А за певних умов і за належної підтримки з боку держави – малі підприємства цих країн тенденційно інноваційні, гнучкі й ресурсозощадливі господарюючі форми що, мають підприємницький досвід, достатній професійний рівень та здатність працювати в умовах невизначеності за розумного ризику і нетрадиційного вирішення господарських проблем.

Разом з тим в Україні не зважаючи на чисельні наголошення про рівність усіх форм господарювання малі форми підприємства за понад 20 років їх розвитку ще не зайняли гідне місце в економіці Слід зазначити, що в залежності від розмірів та масштабів господарської діяльності всі підприємства у вітчизняному законодавстві та науковій літературі прийнято поділяти на: великі, середні та малі. В структурі останніх також виділяють і мікропідприємства для яких передбачається спрощений порядок ведення бухгалтерського обліку, статистичної звітності та застосування спрощеної системи оподаткування, наприклад, шляхом введення єдиного податку на сукупний дохід [3, с. 10-13]. Ранжування підприємств за розміром дає можливість виявити і проаналізувати сильні та слабкі сторони кожної категорії, визначити оптимальні варіанти їхнього співвідношення в економіці та можливості їх взаємодії, основні напрями державної підтримки стосовно кожної із груп.

Для визначення відповідних груп підприємств як правило використовується два критерії: середня чисельність працюючих на підприємстві та обсяги виручки (валового доходу) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за рік. Причому чисельність працівників підприємства визначається з урахуванням усіх працюючих на ньому включаючи тих, що працюють за договорами та сумісництвом, працівників філій, відділень, представництв та інших відособлених структурних підрозділів.

Таблиця 1.

Класифікація підприємств відповідно до масштабів господарської діяльності*

Категорії підприємств	Критерії класифікації	
	Середньоспискова чисельність працюючих, осіб	Обсяг виручки (валового доходу) від реалізації продукції (робіт, послуг), грн.
Мікропідприємства	до 10	до 500 000
Малі підприємства	до 50	до 1 000 000
Середні підприємства	до 250	до 5 000 000
Великі підприємства	Понад 250	Понад 5 000 000

*Джерело: Варналій, З.С. Моніторинг малого підприємництва України // З.С. Варналій, А.М. Лукашенко – К.: Ін-т приватного права і підприємництва АПрН України, 2007. – С.28.

Саме таку логіку визначення критеріїв відповідних категорій підприємств, але з більшим обсягом виручки прийнято у Законі України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» № 4618-VI від 22.03.2012, який визначає загальні правові та економічні засади державної підтримки малого та середнього підприємництва. В ньому до суб'єктів малого підприємництва віднесено:– фізичні особи та юридичні особи (будь-якої організаційно-правової форми та форми власності), зареєстровані в установленому законом порядку, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України [1].

За даними Державного комітету статистики, у 2013 р. в Україні налічувалось 1722070 підприємств-суб'єктів підприємницької діяльності. За видами економічної діяльності найбільш чисельними є підприємства оптової і роздрібною торгівлі (51,7%) наступними за кількістю зі значним відставанням ідуть промислові підприємства (7%), транспорт та підприємства, що займаються операціями з нерухомістю (5,3%). З них 98,8% становлять малі підприємства, 1,1% – середні, і лише 0,1% – великі підприємства (табл. 2.).

На малих підприємствах зайнято 44,1% працюючого населення країни, на середніх – 31,4%, великих – 24,5% (табл. 3).

Таблиця 2

Розподіл підприємств-суб'єктів підприємницької діяльності за розмірами і видами економічної діяльності у 2013 р.*

Підприємства	Кількість	% до загальної кількості	Розподіл за розмірами		
			великі	середні	малі
Всі підприємства	1722070	100	659	19210	1702201
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	71058	4,1 96	27	2926	68105
Промисловість	121244	7,0 95	382	5651	115211
Будівництво	52953	3,1 98	13	1215	51755
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів	890658	51,7 96	164	3832	886662
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	92366	5,3	37	1354	90975
Тимчасове розміщення й організація харчування	52077	3,0	1	444	51632
Інформація та телекомунікації	86377	5,0	12	411	85954
Фінансова та страхова діяльність	11069	0,6	8	367	10694
Операції з нерухомим майном	92013	5,3	3	600	91410
Професійна, наукова та технічна діяльність	97052	5,6	6	813	96233
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	40191	2,3	3	1096	39092
Освіта	8467	0,4	-	68	8399
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	18048	1,0	-	266	17782
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	11620	0,7	3	109	11508
Надання інших видів послуг	76847	4,5	-	58	76789

*Джерело: складено автором на підставі даних Державного комітету статистики [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.gov.stat.ua>

Таблиця 3

Середня кількість зайнятих працівників на підприємствах-суб'єктах підприємницької діяльності у 2013 р. тис. осіб*

	Кількість зайнятих працівників	%
Всі підприємства	9729,1	100,0
Великі	2383,7	24,5
Середні	3054,2	31,4
Малі	4291,2	44,1

*Джерело: складено автором на підставі даних Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gov.stat.ua>, вільний. – Назва з екрану.

Проте за обсягами реалізації (табл. 4) малі підприємства посідають останнє місце і забезпечують тільки 21% загального обсягу реалізації підприємств-суб'єктів підприємницької діяльності, а найбільша

частка у обсягу реалізації належить великим підприємствам – 40%. Середні підприємства створюють близько третини загального обсягу реалізації – 36,5%.

Таблиця 4

Обсяг реалізації підприємств різних розмірів у 2010 р. млн. грн.*

	Обсяг реалізації	%
Всі підприємства	4334453,1	100,0
Великі	1717391,3	42,0
Середні	1683344,1	36,5
Малі	933717,7	21,5

*Джерело: складено автором на підставі даних Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gov.stat.ua>, вільний. – Назва з екрану.

В цьому розрізі слід зазначити, що не дивлячись на значну чисельність малих підприємств та кількість зайнятого в них населення в Україні все ще не

використані наявні можливості й не створені економічні передумови для того, щоб малий бізнес став рушійною силою інноваційного розвитку,

активатором структурної перебудови економіки, гарантією її зростання. Про це свідчать і фінансові результати за яких у 2013 р. серед підприємств малого бізнесу прибутковими були 18,9%, а 32,6% мали негативний фінансовий результат до оподаткування [3, с. 58] і низький рівень доданої вартості в малих формах господарювання. З цього приводу О.М. Бородіна зазначає, що «у контексті розширення участі дрібнотоварних виробників у діючих ланцюгах доданої вартості та у створенні ними власних ланцюгів політичні зусилля варто спрямувати на посилення їхньої економічної влади на основі групової участі. Важливо стимулювати колективні дії в розвитку ланцюгів доданої вартості» [2, с. 82].

Для подолання визначених проблем необхідно і на державному і на регіональному рівнях удосконалити принципи політики підтримки розвитку малого підприємництва особливо у сфері створення сприятливих інституціональних умов для підвищення продуктивності та конкурентоспроможності суб'єктів малого бізнесу та формування інститутів соціального партнерства за участю суб'єктів малого і середнього підприємництва, державних структур, об'єднань роботодавців та профспілок з метою консенсусного вирішення конкретних соціальних проблем. Крім того зважаючи на катастрофічний дефіцит у суб'єктів малого підприємництва фінансових ресурсів на запровадження інновацій у виробничі процеси, важливо чітко визначити пріоритети розвитку малого підприємництва та запровадити гнучку систему фінансово-кредитної підтримки, яка б враховувала наступне:

– стимулювання інноваційних підприємств малого бізнесу (у країнах з розвинутою економікою частка інноваційно активних підприємств малого бізнесу перевищує 70-80%).

– фінансування за рахунок державного бюджету найбільш перспективних напрямків розвитку підприємництва, що мають виробниче спрямування з високим рівнем доданої вартості і високим ступенем переробки ресурсів.

– забезпечення ресурсами інноваційної діяльності малого підприємництва через ефективні апробовані кредитно-інвестиційні механізми франчайзингу, лізингу та венчурного фінансування, пристосованих для обслуговування трансферу наукоємних технологій. Держава сприяє поширенню цих механізмів шляхом ухвалення відповідної законодавчої та нормативно-правової бази.

– проведення цільової кредитної політики для розвитку малого бізнесу, стимулювання залучення іноземних інвесторів. Важливим при цьому є забезпечення адекватної правової бази, яка має

гарантувати стабільність та ефективність інвестиційного процесу.

– забезпечення регулювання умов інвестиційної діяльності шляхом запровадження системи податків із диференціацією суб'єктів оподаткування, податкових ставок та пільг; надання фінансової допомоги у вигляді дотацій, субсидій, субвенцій, бюджетних позичок на розвиток малого підприємництва в окремих регіонах, галузях, виробництвах; проведення гнучкої кредитної політики.

ВИСНОВКИ

Стан розвитку малого бізнесу в Україні бажає бути кращим. Загальні параметри розвитку малого підприємництва не відповідають можливостям і потребам української економіки. Для забезпечення рівноправного входження України у світовий економічний простір необхідно сформувати сприятливі інституціональні умови, для розвитку підприємницьких структур різних типів, і у першому числі підприємств малого бізнесу., адже саме вони забезпечують необхідну стійкість і адаптивність ринкової системи. При цьому регулятивні функції держави повинні полягати не стільки у посиленні діяльності контролюючих органів, скільки у збалансуванні економічних важелів впливу на підприємницьку поведінку як через формальні інституції (бюджетну, фінансово-кредитну, податкову амортизаційну) так і через неформальні пов'язані із зміною стереотипів мислення самих підприємців підтримку інноваційно розвиваючих підприємств малого бізнесу, їх кооперацію і самоврядування.

Список використаних джерел

1. Закон України. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні № 4618-VI від 22.03.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>. – Назва з екрану.
2. Бородіна, О.М. Інтеграція дрібних сільсько-господарських виробників до агропродовольчих ланцюгів доданої вартості: методологічні підходи та емпіричні дослідження / О.М. Бородіна // Економіка і прогнозування. – 2014. – № 2. – С. 73-84.
3. Варналій, З.С. Моніторинг малого підприємництва України / З.С. Варналій, А.М. Лукашенко. – Київ: Ін-т приватного права і підприємництва АПрН України, 2007. – 284 с.
4. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва, 2013 - Activity of Large, Middle-Size, Small and Micro-Entrepreneurship Entities : стат. зб. / за ред. М.С. Кузнєцова. – Київ: Держ. служб. стат. України, 2014. – 497 с.
5. Карсекін, В. Мале підприємство: проблеми і перспективи / В. Карсекін, В. Миска, В. Білик // Економіка України. – 2005. – № 10. – С. 70-74.